

מסכת מכות

פרק כיצד העדים

מתניתין:

א. אם אמרו העדים הזוממים:

מעידין אנו באיש פלוני, כהן, שהוא בן גרושה ובן חלוצה.⁽¹⁾

ב-א כיצד העדים נעשים זוממין?

והיינו, שהם מעידים שאמו של אדם זה התגרשה בפניהם ביום פלוני ובמקום פלוני לפני שנישאה לאביו הכהן. וכיון שהיתה אמו אסורה להנשא לאביו הכהן מחמת היותה גרושה, הרי בנה זה חלל הוא, ופסול לכהונה.

או שהעידו: אשה זו מת בעלה הראשון, ונפלה ליבום לפני אחי בעלה, וחלץ לה יבמה בפנינו ביום פלוני במקום פלוני,

לפי מסקנת הגמרא, ביאור המשנה הוא כך: עדים זוממין, שאי אפשר לעונשם בעונש שזממו לחייב את הנידון, ולא ניתן לקיים בהם את דברי הכתוב בעד זומם "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", — כיצד יענשו על זממם?

ומביאה המשנה שתי דוגמאות של עדים זוממים אשר אי אפשר להענישם בעונש שזממו לעשות, ולכן מלקים אותם:

לפי התירוך הראשון, שהמלקות המבוארות במשנה אינן מלקות על עבירת הלאו "לא תענה ברעך עד שקר", אלא הן באות מצד העונש "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", שגילתה התורה שאם אי אפשר לעשות לו כאשר זמם ממש יש להענישו במלקות, אם כן, אי אפשר להעניש בעונש מלקות מצד "כאשר זמם" על עדות בן חלוצה, לפי שפסול זה הוא רק מדרבנן, ובו לא חידשה תורה שילקה, כי אינו נחשב ל"זממה" מן התורה. אבל לתירוך השני, שהמלקות במשנה הם עונש על הלאו של "לא תענה ברעך עד שקר", אכן ילקו גם על עדות של בן חלוצה. כי לפי תירוך זה, המלקות האמורות במשנה אינן מלקות מצד "כאשר זמם", אלא הן מלקות על הלאו של "לא תענה ברעך עד שקר", והם אכן העידו עליו עדות

1. כתבו הרמב"ן והריטב"א, כי אגב שאמר התנא "בן גרושה" הוא נקט גם בן חלוצה, שהרי בן חלוצה פסולו הוא רק מדרבנן, ואם כן אין בו דין הזמה מדאורייתא כלל, ולכן אינו לוקה.

ותמה הגרעק"א, הרי עדותם אכן הועילה, לפוסלו מדרבנן. ואם כן, מדוע לא ילקו העדים הזוממים על עבירת הלאו של "לא תענה ברעך עד שקר", על שזממו לגרום לו נזק בהעידם עליו שהוא בן חלוצה, ומה בכך שפסול זה הוא רק מדרבנן?!

ואכן הרמב"ם [פרק ב מהלכות עדות הלכה ח] כתב, שאפילו כאשר הם מעידים על בן חלוצה, הם לוקים.

ועיין בחזון יחזקאל, המבאר שהמחלוקת בין הרמב"ם לריטב"א, תלויה בחילוק שבין שני תירוצי התוס' בד"ה מעידין.

ולאחר מכן התעברה אמו החלוצה מאביו הכהן. (2) וכיון שנישאה לכהן כשהיא חלוצה, הרי הבן הזה, שנולד מהנישואין האלו, פסול לכהונה מדרבנן.

ולאחר מכן, הוזמו העדים הללו, לפי שבאו עדים אחרים, והעידו שבאותו היום שמעידים עליו העדים הראשונים שראו את הגירושין או את החליצה של אמו, הם היו עמהם במקום אחר, ולא יכלו לראות את

מעשה הגירושין או החליצה.

אין אומרים נעניש את העד הזומם באותו העונש שזממו לעשות לאדם זה, ויעשה זה, העד הזומם, **בן גרושה או בן חלוצה, תחתיו.**

דהיינו, אין אומרים שמעתה יהיה העד הזומם פסול לכהונה, (3) כמו שפסול לכהונה בן גרושה או בן חלוצה. (4)

שקר, וכסברת הרע"א. ועיין בחידושי רבי שמואל סק"ה שהאריך מאד בביאור הענין. ועיין עוד בר"ן ובערוך לנר.

2. כך מתבאר מפירוש רש"י. ואילו המאירי פירש, שמעדין על כך שאביו הכהן, אמר להם "בני הוא מגרושה וחלוצה". ונאמן האב לפסול את בנו לכהונה מדין "יכיר", כשם שהאב נאמן על בנו לפסולו באומרו שהוא ממזר. והוצרכו הראשונים להעמיד באופנים הללו, ולא באופן שמעידים עליו שהוא ידוע להם כמי שמוחזק בפסלות מהמקום שהוא בא משם, כי אי אפשר להזים עדות שכזאת, אלא רק להכחיש. לפי שאין הזמה אפשרית אלא כשבאים העדים הזוממים ואומרים שביום פלוני ראו את דבר העדות במקום פלוני, שאז יכולים עדים אחרים לבוא ולהזימם, ולומר: באותו יום, הייתם עמנו במקום אחר, ולא יכולתם לראות את הנעשה במקום שהעדתם עליו.

פסול.

וכל זה הוא על פי שיטת רש"י [בהערה דלהלן], שלגבי עד ישראל לא היתה כל הוה אמינא לפוסלו לכהונה, ומכל מקום, היה העד הישראלי לוקה, והעד השני, הכהן, היה נפסל לכהונה. וקא משמע לן משנתנו שגם העד הכהן אינו נפסל לכהונה אלא לוקה. כי לולי הלימוד מדברי הכתוב "לו" ולא לזרעו, היה מקום לומר שהעד הישראלי לוקה, והעד הכהן נפסל. וקא משמע לן קרא, שעל אף שגם את העד הישראלי יכולין להעניש במלקות, וייחשבו המלקות עונש מצד "כאשר זמם" [ולא מצד "לא תענה ברעך עד שקר"], בכל זאת הכהן אינו נפסל!

4. רש"י פירש, שחידוש המשנה הוא רק בעד זומם כהן, שאינו נפסל מכהונתו, אך בעד זומם ישראל, אין מקום להענישו בפסול חללות כלל, שהרי לא הוזהרו הכהנות מלהינשא לפסול כהונה, ואם כן, גם אם יהיה דינו כחלל, הוא לא ייאסר לישא כהנת.

אך הריטב"א כתב, שאף בעד זומם ישראל יש נפקא מינה, בכך שהוא לא נענש להיות כחלל שיהיה פוסל בביאתו אשה לכהונה. וכן כתב המאירי שיש נפקא מינה גם בעד ישראל, שאם נחשיב אותו כחלל, תהיה בתו פסולה לכהונה.

ובשיטת רש"י ביאר הצ"ח, שלא יתכן

3. הריטב"א ביאר, שנקט לשון יחיד, כלשון הכתוב "ועשיתם לו", אבל מדובר באופן שהוזמו שניהם, כי אין העדים נעשים זוממים עד שיוזמו כולם.

ובגבורת ארי כתב, שיתכן הדבר כאשר עד אחד היה כהן והשני ישראל, והוזמו שניהם, ומחדשת המשנה שאף העד הכהן אינו נעשה

אלא, לוקה העד הזומם מלקות ארבעים.

במהלך סוגיית הגמרא.⁽⁵⁾

והטעם והמקור למלקות הללו, יתבאר

ב. אם אמרו העדים הזוממים:

לדעת אם יתנו לו תרומה, וכמה יתנו. ועוד, שמצד "דינא דגרמי" מחייבים רק כשהפסידו בפועל, אך בזממה הרי לא נעשה הנזק בפועל, אלא החיוב הוא על הזממה להזיק, ורחמנא אמר "כאשר זמם לעשות", שחייבים העדים רק כשזממו להפסידו בידיים, ולא "כאשר זמם לגרום", שאם רק זממו לגרום לו הפסד ממון בצורת "גרמא בנוקין" אין הם חייבים מדין עדים זוממים.

והריטב"א כתב, ש"לא בריא היזקא, וגרמא הוא, דמי יימר דיהבו ליה". ועל כך הביא הריטב"א את הדרשה "כאשר זמם לעשות" ולא "כאשר זמם לגרום".

ונמצא, שנחלקו רבותינו הראשונים, האם לפטור עדים זוממין על גרמא, ידעינן מסברא או מקרא.

עוד כתב הריטב"א, וזה לשונו: כיון דלא מקיימין בהו הזממה בעיקר סהדותיהו, בפסול בן גרושה — לא מקיימין להו [נמי הזמה] בהא, במתנות כהונה. דלא מקיימין בהו הזמה לחצאין. וכדאמרינן בגמרא, "ועשיתם לו", ולא לזרעו [ולכן לא מקיימים את ההזמה גם בן].

והרמב"ן הוסיף בתירוץ זה ראייה — "שהרי אף לבניו של נדון זה היה מפסיד, ואינו חייב לשלם להם כלום".

והריטב"א ביאר עוד, שהתשלום עבור הפסד הממון הוא דבר שאינו קצוב, אלא עומד להתגלות במשך הזמן, כשתמנע ממנו האפשרות לקבל מתנות כהונה. ו"כאשר זמם" עושין רק ב"מידי דקיין", שאפשר לעשות כן מיד.

ותמה שער המלך, מדוע שלא ישלמו את מה שכבר אכל ממתנות הכהונה, שהוא דבר קצוב, והם באו לחייבו עתה להחזיר את מה שאכל, לכהנים אחרים?

לפסול לכהונה את אשתו של עד זומם ישראל או את זרעו מחמת "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", כאשר לו עצמו אין הפסול נוגע, שהרי גם בלי עדותו הוא אינו ראוי לכהונה, בהיותו ישראל, ואין לו עצמו שום נפקותא בפסול זה, ולכן אין צורך לגילוי הפסוק שעד זומם ישראל אינו פוסל את אשתו ואת זרעו לכהונה.

ועיין לעיל בהערה הקודמת בדברי הגבורת ארי, שאפילו לרש"י היינו מקבלים עדות של עד ישראל לגבי פסול כהונה, ולא נחשב הדבר כעדות שאי אפשר להזימה מאחר סוף סוף הוא לוקה.

וכן כתב הב"ח בריש עמוד ב. אך הדבר תלוי בשני תירוצי התוס' בד"ה מעידין.

5. הקשו התוס', הרמב"ן והריטב"א: למה לא נקט התנא בכגון שהעידוהו שהוא ממזר, או שאר פסולי קהל.

התוס' תרצו, שנקט פסול כהונה, משום שעסק התנא בבת כהן, כמבואר בגמרא.

ואילו הרמב"ן וריטב"א תרצו, דנקט מילתא דשכיחא טפי.

ועוד תרצו, שנקט דוקא פסול כהונה, כדי להשמיענו, שעל אף שהפסידו לכהן ממון במתנות כהונה, אין מקיימים בהם הזמה, ולוקין ארבעים.

ובטעם שאינם משלמין הפסד מתנות כהונה שזממו להפסידו, כתב הרמב"ן כיון ש"גרמא בעלמא" הוא.

חדא, שלא "ברי היזקא", ולכן אין לדונו מצד "דינא דגרמי", שהוא חיוב ממוני עבור כל גרם נזק. לפי שהחיוב מצד דינא דגרמי הוא רק במקום שברורה מידת הנזק, וכאן אי אפשר

מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב גלות, לפי שראינוהו הורג נפש בשגגה, ביום פלוני במקום פלוני. והוזמו — (6)

אין אומרים יגלה זה העד הזומם תחתיו!

והטעם מבואר בגמרא, בעמוד הבא.

אלא לוקה העד הזומם מלקות ארבעים.

גמרא:

שנינו במשנה: כיצד העדים נעשים זוממין.

ותמהינן: הא "כיצד אין העדים נעשים זוממין" — מיבעי ליה, צריך התנא לשנות במשנה!

שהרי התנא מדבר כיצד לנהוג במקום שאין מקבלים העדים הזוממים את העונש שזממו לעשות לנידון. (7)

ועוד קשה: מהי בכלל שאלתו של התנא "כיצד נעשים זוממין?" והרי דין העדים הזוממים הוא דבר הידוע, שמתואר להלן במשנה —

דקתני לקמן [ה א]: כיצד מזימים את העדים:

אבל, אמרו להם מזימי העדים, לזוממים:

היאך אתם מעידין עדות זו? והרי אינכם יכולים להעיד עליה, שהרי באותו היום שאתם מעידים עליו, שראיתם בו אדם זה עושה מה שהעדתם עליו במקום פלוני — אתם הייתם עמנו במקום פלוני אחר, המרוחק מאותו מקום, ולא יכולתם לראות אדם זה במקום שהעדתם עליו — הרי אלו זוממין!

וכיון שענין עדים זוממים ידוע הוא, מה היא שאלת המשנה כאן "כיצד העדים נעשים זוממים?"

ומתרצינן: תנא של משנתנו — התם קאי.

התנא של משנתנו מתייחס בדבריו לדברי המשנה בסוף מסכת סנהדרין, ששנינו שם [בדף פט א]: כל העדים הזוממין — מקדימין לאותה מיתה!

והיינו, שעדים זוממים אין להם לקוות או לצפות שיקבלו מיתת בית דין קלה יותר מהמיתה שהם זממו לחייב את הנידון, אלא הם מקדימים ["משכימים"] מיד, כדי לקבל את עונשם לפי חומרת זממם —

חזין מזוממי בת כהן, שהעידו עליה שזינתה בהיותה נשואה, והעידו גם על בועלה, שבא עליה בהיותה אשת איש —

שאינ מענישים אותם בעונש החמור של מיתת שריפה, שזממו לחייב בה את האשה

גלות בכ"ד פלוני.

וביאר הריטב"א, שרש"י נקט, שסתם "מעידין אנו", הוא ראיית עצמם. ועיין בהערות על תוס' ד"ה מעידין [השני].

7. כך פירש רש"י.

ועיין פתחי תשובה, יו"ד ש"ה, שתירץ, שאינו חייב להחזיר את מה שאכל, כי דינו בזה כדין חלל שעבד ואח"כ נודע שהוא פסול, שעבודתו כשרה, וגם כאן הוא פטור מתשלומין.

6. והרמב"ן פירש, שהעידו על כך שהתחייב

ודנה הגמרא, מהו המקור לדין המשנה:

מנא הני מילי שעדים הזוממין לפסול כהן בפסול של בן גרושה וחלוצה, אינם נעשים פסולים כמוהו, אפילו אם הם כהנים?

אמר רבי יהושע בן לוי: משום דאמר קרא "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו".

ודרשינן, שמענישים אותו כאשר זמם, רק בעונש כזה שהוא עונש לו בלבד, ולא לזרעו!

ואם העד הזומם הוא כהן, ונעניש אותו שיפסל כחלל, כמו שזמם לעשות לאחיו, הרי גם זרעו יפסל לעולם. ואילו התורה אמרה "ועשיתם לו" – ולא לזרעו!

ולכן, אי אפשר לקיים כאן את העונש "כאשר זמם".

ומקשינן: **וליפסלוהו לדידיה**, רק לעד הזומם עצמו, ולא לפסלוהו לזרעיה!

שהרי הפסול של העד הזומם אינו פסול עצמי, אלא הוא פסול של עונש על אשר זמם לעשות לאחיו, ובתורת עונש אפשר לפוסלו בפסול מוגבל, שאינו עובר לדורות הבאים, ויפסל רק הוא בלבד. ואם כן, גם אם זרעו של העד הזומם לא יפסל, עדיין

[שהיא בת כהן], אלא מענישים אותם בעונש הקל, של מיתת חנק, שבו הם רצו לחייב את בועלה, כדין מי שבא על אשת איש.

כי בזוממי בת כהן, גילתה התורה שאין הם מקדימין להיות נענשים באותה מיתה חמורה של שריפה, שזממו להעניש את בת כהן, אלא למיתה אחרת, מיתת חנק, שהיא מיתה קלה, שרצו לחייב בה את בועלה.

וכיון שבסוף מסכת סנהדרין שנה התנא את הדין שיש עדים שלא מתקיים בהם הדין "כאשר זמם" בדיוק, לכן שנה כאן התנא, כהמשך למבואר שם, (8) **שיש עדים זוממין אחרים**, שבהם אין עושין בהן דין הזמה כל עיקר, כיון שאי אפשר לענשם בעונש שזממו, אלא הם לוקים מלקות ארבעים.

ומפרש התנא: **כיצד** נענשים העדים הזוממים הללו, שאי אפשר להענישם בעונש שזממו לעשות? –

אם אמרו: **מעידין אנו באיש פלוגי שהוא בן גרושה או בן חלוצה**, והוזמו –

אין אומרים על כל עד ועד: **יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו**.

אלא, הרי הוא לוקה את הארבעים!

כיצד נעשין זוממין, שאין בהם קיום עונש הזמה אלא לשון זממה בלבד.

וביאור אחר בתירוץ הגמרא כתב שם, שאמנם על צורת עדותן קאי, רק שלא סיים התנא דבריו, ופירש עונשן, שבו עסק במסכת סנהדרין, ואחר כך שב לצורת עדותן במשנה לקמן.

8. ואף שלא שנה כלל שיש גם עדים זוממין

אך הריטב"א ביאר, שקושיית הגמרא היא על לשון המשנה, ש"כיצד העדים נעשין זוממין", משמעוהו היא, מהו אופן העדות שבו העדים הזוממים נעשים לעדים זוממים [ולא מהו האופן של עונשם], ואילו מהמשנה לקמן מוכח שצורת העדות של העדים המזימים, שבה נעשין העדים הראשונים זוממים היא בלשון "עמנו הייתם".

ועל כך מתרצינן, שהכוונה במשנה היא:

פסול של דורות, ואילו העד הזומם אינו נפסל לדורותיו.

וכיון שלא מתקיים בו עונש "כאשר זמם" במלואו, הרי הוא לוקה, ואינו מקבל עונש "כאשר זמם" חלקי.⁽¹⁰⁾

בר פדא אומר: הטעם שאין העדים הזוממים נעשים חללים כמו שזממו לעשות, הוא משום שלמדים דין זה בקל וחומר:

ומה המחלל, כהן הנושא את הגרושה, ומחלל בכך את זרעו, הוא עצמו אינו מתחלל.

כל שכן עד זומם, הבא לחלל, שרוצה לחלל כהן כשר, ולא חילל [כיון שהזומם] — אינו דין שלא יתחלל!

מתקיף לה רבינא ללימוד הקל וחומר של בר פדא:

יתקיים בעד הזומם עצמו העונש שאמרה תורה "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", ומדוע לא נאמר שהוא נפסל כדין חלל!?⁽⁹⁾

ומתצינן: **בעינן**, יש צורך לקיים בעד הזומם את העונש "כאשר זמם לעשות" במלואו, וליכא!

אין אנו יכולים להענישו ב"כאשר זמם" במלואו, כי יש שוני מהותי בין פסול שאנו פוסלים רק את האדם עצמו, מבלי שהפסול יעבור גם לזרעו, לפסול שאנו פוסלים את האדם בפסול שהוא לדורות!

שהרי העד הזומם רצה לפסול את הנידון בפסול חמור, הנמשך לדורות. ואם לא נפסול את זרעו של העד הזומם אלא רק אותו עצמו, לא יהיה זה עונש "כאשר זמם לעשות לאחיו", כי אין הפסול העצמי שלו שיהיה לפסול שזמם לעשות לאחיו, שהוא

ולפי הריטב"א, הביאור הוא פשוט, שאין פסולו פוסל זרעו, וממעטינן שלא יפסלום בנפרד.

10. הריטב"א ביאר שהיה אפשר לפסלו וזרעו יהא כשר, כיון ש"כאשר זמם" הוא רק קנס, ואינו פסול אמיתי. ועל כך אמרינן דליכא כאשר זמם, שצריך לקיים בעד כל מה שזמם, והוא זמם לפסול גם זרעו [ועיין בהערות על תוד"ה בעינן]. ובספר אפיקי ים [סימן לח], ביאר שעצם הפסול של האב חמור יותר כאשר דינו נמשך להיות לדורות, מאשר אינו נפסל אלא בעצמו בלבד. ונמצא, שהעד הזומם זמם לפסולו בפסול חמור, שפוסל גם את זרעו, ואילו העד הזומם יפסל בפסול קל, שאינו פוסל את זרעו. ולכך אין זה נחשב "כאשר זמם לעשות לאחיו".

שאינו עושין בהם הזמה כלל, ופתח ב"כיצד" — הכוונה היא, שהרי מצינו עדים שעושין בהן עונש אחר, ובא התנא לבאר כיצד שייך אופן שלא יענשו כלל.

ועיין בפני יהושע.

9. הריטב"א. וכתב האפיקי ים [סימן לח], שאם לא יפסלו גם את זרעו, הרי חסרון בכאשר זמם לו, כי הוא רצה לפסול פסול לדורות, ולכן אין בפסולו עונש כנגד כל הנפסלים שזמם. אך כיון שאין יצירתם של העדים בעבירה, אם נפסול זרעם תהיה זו עשיה נפרדת בזרעו, וזה ממעט ריב"ל מהפסוק. אך מקשינן שלא נפסול זרעו אף שפסולו גמור, דכיון שלא נוצר בעבירה, הוא לא פוסל זרעו. ומסיק, שאם כן, לא הוי עונשו כזממו לפסול לדורות.

אלא מהוורתא, מחזור הדבר, כמו דשנינן מעיקרא, שאין טעם הפטור מקל וחומר, אלא משום שאמרה תורה "לעשות לו", רק לו, ולא לזרעו. ובפסול כהונה לא מתקיים "כאשר זמם", כיון שרצה לפסלו בפסול דורות, והוא עצמו אינו נענש בכך.

שנינו במשנה: מעידין אנו באיש פלוני שהוא חייב גלות. וכולי.

ודנה הגמרא: מנא הני מילי שאין העדים הזוממים גולים תחתיו?

אמר ריש לקיש: משום דאמר קרא [דברים יט]: "הוא ינוס אל אחת הערים".

כיון שהמילה "הוא" משמשת כמיעוט, הרי היא באה כאן ללמד, כי רק הוא, הרוצח בשוגג, הוא זה שינוס לגלות, ולא העדים הזוממין. (12)

אם כן, שפוטרים אנו עדים זוממין מקל וחומר זה —

בטלת תורת עדים זוממין!

שהרי בכל עדים זוממין אפשר ללמוד קל וחומר כזה לפטור. ונאמר: ומה הפוקל, עדים זוממין שהפיקו זממם, היות ולא הוזמו אלא רק לאחר שנהרג הנידון על פיהם — אינו נסקל, משום דדרשינן "כאשר זמם", ולא "כאשר עשה", שמאחר שנעשה הדין, אין העדים הזוממין נענשין —

כל שכן עד זומם הבא לפקול, ולא סקל [היות שהזום לפני שנהרג הנידון] — אינו דין שלא יסקל!

ואם נדרוש קל וחומר בצורה הזאת, נעקר כל דין התורה לענוש עד זומם שנגמר הדין על פיו, ועדיין לא נעשה מעשה. (11)

11. כך פירש רש"י.

והתוס' הקשו, שבקל וחומר זה מתבטלת תורת עדים זוממין לגמרי, ולא דמי לק"ו של חילול הכהן מכהונתו, שפותר רק עדי בן גרושה אך עדיין נשאר דין עד זומם בשאר הדברים.

ולכן פירשו, שכונת הגמרא אינה לעד הזומם להרוג, אלא לכך שאין הרוצח את חבירו בסקילה נהרג באותה מיתה שהרג, אלא דינו בסיף. ומכאן נלמד בקל וחומר לעדים זוממין, שלא הרגו בפועל, שלא יענשו במיתה שזממו.

אך אין הקל וחומר זה ביטול כל תורת עדים זוממין, כי הם נהרגין בעדויות אחרות. ועיין בהערות על תוס'.

הרש"ש במסכת סנהדרין [מ ב] תמה, שלפי זה, לרש"י, שנקט הקל וחומר לכאשר עשה, לכאורה סבירא ליה שהקל וחומר שלא יתחייבו עדים במיתה שזממו לא נדחה. ואם כן לעולם

עדים זוממין בסיף. ותמוה מכמה דוכתי, כגון המיעוט "היא" ולא זוממיה בבת כהן, שמשמע ממנו שמן הדין עונשם בשריפה. [ועיין שם בדבריו שהבין בדברי המהרש"א אחרת מהמבואר בדברינו בביאור המהרש"א בתוספות. ולפי הבנתו הדברים תמוהים ביותר, כפי שהוא עצמו מציין].

והרמב"ן נקט כפירוש התוס', אך למד זאת לענין לפטרן לגמרי, והיינו, כשם שסוקל מקילין בו למיתת סייף, כן זוממין יפטרו לגמרי.

12. הקשו הרמב"ן והריטב"א, למה לי קרא שאינם גולין, תיפוק ליה שגלות היא כפרה, והעדים אינם בני כפרה, וכדלקמן. ותירצו, שדינו של הגולה מסור לאדם, שאם יצא חרץ לתחום נהרג, ודבר המסור הוא לבית דין להגלותו, ולפיכך הוא אמינא שגם העדים יגלו, ויעמדו